

ՃԱՇԱԿ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՎԻՆՉԵՆՅՈՅ ՄՈՆԵՏԻ

Քնարերգակ և ողբերգակ բանաստեղծ. ծնաւ 1754ին Ուրտացցոյ գիւղակին մէջ, մեռաւ 1828ին Միլանի մէջ, Գալուցական առաջին տարիներէն սկսած՝ մեծ յարմարութիւն և հակումն ցոյց տուաւ մատենագրական ճիւղին, ինչպէս նաեւ եկեղեցական վիճակի. բայց 17 տարեկան հասակին մէջ այդ վիճակէն հրաժարելով՝ աշակերտեցաւ Ֆէրրարայի Համալսարանին: Արդէն այդ տարիքին քաջ էր տաղաշափական արուեստին մէջ և ոտաւ նաւորներ կը գրէր ոչ միայն իտալական այլ նաեւ լատինական լեզուով: Քսան տարեկան՝ անդամակից ընտրուեցաւ Արկադեան Ճեմարանին. վայելեց Սկիպիոն Ռոդէզէ՝ լուսամիտ կարդինալին պաշտպանութիւնը՝ Հռոմ մփոխադրուելով:

Իր առաջին հրատարակութիւնը (1779) Ճաշակ բանաստեղծութեանց՝ զինքը բարձրացուց ժամանակակից գրողներու առաջին դասակարգին, իրեն զբաղեցնող զինքն իր քովն առաւ Լուիճի Բրասքի դուքսը, և երկար ժամանակ (1781—97) գործեց այդ պաշտօնին մէջ և հրատարակեց բազմաթիւ սիրոյ երգեր այլ և այլ պարագաներու բերմամբ և իր Արիստոքլամ ողբերգութիւնը, որ գերազանց է իր թատերագութեանց մէջ:

Փառքը նախանձորդներ ծնաւ, որոնցմէ ոմանք ստորին կիրքերով ուզեցին զինքը վարկաբեկ ընել. բայց ստիպուեցան պապանձելու Մոնտիի գրչին և հանճարին ուժգնութեան հանդէպ. — Այս ժամանակամիջոցին ուրիշ բանաստեղծութիւններէ զատ՝ հրատարակեց իրեն երկրորդ ողբերգութիւնը Քալիստոյ Մամֆրեդի, որուն թարգմանութիւնը կը ներկայացնենք բազմաթիւ իսկաւ ընթերցողներուն, և որուն նիւթը կը յիշեցնէ մեզի Եէյսապիլի Ռթէլլոն, վերջինէս ոչինչ պակաս յաջողած նաեւ Մոնտիի վարժ գրչին տակ:

Մոնտի խաղաղ և երջանիկ կեանք մ'ունեցաւ 1788էն մինչեւ 1791, և այս տարւոյն մէջ ամուսնացաւ Թէրէզինա Պիգլէր օրիորդին հետ. Յետոյ անուղղակի կերպով մասնակից եղաւ այն մեծ շարժման՝ զոր Փաղղիոյ մեծ յեղափոխութիւնը ազդեց իտալիոյ վրայ, և այդ առիթով գրեց իրեն նշանաւոր բանաստեղծութիւններէն մէկը Բապիլիոնա վերնագրով, Բայց 1797ին ստիպուեցաւ փառչել Հռոմովն նախ Ֆիրենցա և յետոյ Ռոլոնիա, թողնով իր կինն և աղջիկը Հռոմ մայ մէջ, և հրաժեշտ տուաւ այն ամէն պաշտօններէն ու պատիւներէն՝ զորս զրտած էր եկեղեցական իշխանութեան հովանաւորութեան ներքեւ:

Յաջորդ տարին Միլանի մէջ ընտրուեցաւ քարտուղար արտաքին գործոց նախարարութեան, բայց նաեւ այդ բարձր պաշտօնին մէջ ալ ազատ չմնաց իրեն հակաակորդներու հալածանքէն. ուստի ըստիպուեցու հեռանալ հայրենիքէն և ապաստանիլ Փաղղիա. իտալիա վերադարձաւ Միծին Նապոլէոնի հետ՝ Մարէնզոյի հաշակաւոր յաղթութիւնէն յետոյ, և այս միջոցին ուրիշ գեղեցիկ բանաստեղծութիւններէ բարձր հրատարակեց իր երրորդ ողբերգութիւնը Կայիոս Գրակոս, 1802ին:

Ուսուցիչ անուանուեցաւ նախ Պափայի (1802) և յետոյ Ռոլոնիայի (1803) Համալսարաններուն մէջ, և իտալական պետութեան բանաստեղծի տիտղոսն ընդունելով, ընտրուեցաւ խորհրդակից անդամներէն գործոց նախարարութեան (1805) և տարի մը վերջը իտալական պետութեան պատմագրի տիտղոսին հետ՝ տարեթուակի յաւելուած մ'ալ ունեցաւ չորս հազար ֆրանքաց, Ամուսնացուց իր կոստանցա դուստրը 1812ին, և նոյն տարւոյն մէջ հրատարակեց իրեն իտալական թարգմանութիւնը Հոմերի Իլիականին, թարգմանութիւն՝ որուն լեզուի քաղցրութիւնը, տաղաչափական արուեստը և միանգամայն ճշգրտութիւնը գերազանցող ուրիշ թարգմանութիւն մը կատարուած չէ մինչեւ այսօր, և կրնայ իրաւամբ սքանչելի գլուխ

գործոցն համարուիլ Մոնտիի երկասիրութեանց և չքնադ գոհար մը իտալական մատենագրութեան:

Նապոլէոն Մեծին ձեռքով հաստատուած իտալիոյ թագաւորութեան անկմանէն վերջը՝ Մոնտի Միլան քաղաք, բայց զրկուեցաւ իտալիոյ Պատմագրի պաշտօնէն, և վաթսուն տարուան հասակին մէջ ժամանակին պարագաներուն համակուծով՝ Աւստրիական իշխանութեան ինկարդուներուն կարգն անցաւ. բայց տարիքին ծանրաբեռնուելուն հետ՝ արագութեամբ կորսնցուցուց նաեւ իրեն աստիճանին և համարեալին փառաւորութիւնը, և կրեց ծանր աշացաւ, որ առաջ եկած էր իր չափազանց աշխատելէն՝ մանաւանդ լեզուաբանական և գիտական գործերու զբաղմունքով, որոց ձեռքով կը հոգար դժուարութեամբ իր ընտանեկան կենաց կարեւոր պէտքերը: Կենաց վերջին տարիները անընդհատ վշտակութեանց շարք մ'եղաւ, որոնց մէջ կրեց Մոնտի իր մահկանացու ընթացքը Միլան, ուր թաղուեցաւ Ս. Գերգոր եկեղեցւոյն մէջ, իսկ սիրտը իր դասեր ձեռքով ընծայուեցաւ Ֆէրրարա քաղաքին:

Դժուարին է դատաւճիռ մը կտրել Մոնտիի գրուածներուն և կեանքին նկատմամբ: Կարգուչչի ըսած է իրեն համար. «Մետաստազիոյն աւելի փոփոխական միտք մը, Պարինիէ աւելի հարուստ, Ալֆիէրիէ աւելի ձկուն և եռանդուն, կրցաւ վերականգնանքնել՝ ինչ որ սեփական է իտալական արուեստին, իւրացնել և ընտիր ճաշակով ներկայացնել՝ ինչ որ յատուկ է օտար ազգերու մատենագրութիւններուն, բան մը՝ զոր իրեն ժամանակակիցներէն ոչ ոք կրցած է ընել: Կարճ ըսել, իտալիոյ ընտրական (eclectique) դասու բանաստեղծներուն մէջ գերազանց հանդիսացաւ, իր վրան ամփոփելով այն ամէն ձիրքերը՝ զորս ունէր ժամանակակից իտալական բանաստեղծութեան արուեստը, և իր երիտասարդութեան տարիներէն սկըսած՝ ցոյց տուաւ հեռուէն թէ ինչ ուղութիւն պիտի բռնէր ժլդ դարուն գրա-

կանութիւնը՝ եթէ չշեղէր իր ընթացքէն քաղաքական պարագաներու ազդեցութեանէն »:

Վ. Մոնտիի գրած երեք վերոյիշեալ ողբերգութիւններէն Արիստոքեմը հայերէն թարգմանուած (գրաբար) Գերպ. Եղ. Հիւրմիւզեանէն՝ հրատարակուեցաւ առանձին 1873ին, իսկ Կոյիս Գրակրար, նոյնպէս գրաբար թարգմանուած ինծմէ, հրատարակուած է մասն առ մասն Բազմալիպիս 1887-88 տարիներուն մէջ, կը քնար Գալստտոյ Մոնֆրէյի, զոր աշխարհաբար թարգմանութեամբ կ'ընծայեմ Բազմալիպի պի գրասէն ընթերցողներուն:

Այս ողբերգութեան նիւթը քաղուած է Մաքիավէլլիի Փլորինտական Պատմութեան ութերորդ գրքէն: Հեղինակը այսքան միայն գրած է. «Ռոմայնեայի այս խառնակութեան վրայ՝ նոյն գաւառին մէջ ուրիշ մ'ալ յաշորեց՝ առաջինէն ոչ նուազ ծանրակշիռ: Ֆայնցեայի իշխանը Գալստտոյ ամուսնացած էր Բոլոնիայի իշխանին Պենտիփիլիոյ Ճիովաննիի դստեր հետ: Այս վերջինս կամ սիրոյ նախանձով զրդուած, կամ էրկան հետ ունեցած անհամաձայն բնատուրութենէն նեղուած, և կամ իր չաւրասրտութենէն առաջնորդուած, կ'ատէր իր ամուսինը, և այնքան առաջ գնաց այս զգացած ատելութիւնը՝ որ վերջապէս որոշեց էրկան կեանքն և տէրութիւնը միասին վերցնելու », և այլն:

Կը ծանուցանէ Մոնտի. «Մաքիավէլլի անստուգութեան մէջ թողած ըլլալով ճշմարիտ պատճառը՝ որ մղեց կինը իր էրկին սպաննելու, ևս ազատ մնալով ընտրութեան մէջ՝ առաջին կարծիքին հետեւեցայ, այսինքն՝ սէրէ առաջ եկած նախանձէ. և մէկդի թողով այդ եղեռնագործութեան մնացած պատմական պարագաները՝ ողբերգութեանս արարուածը մի միայն այդ ժանտ կրքին կատաղի սաստկութեան վրայ դարձուցի, կիրք մը՝ զրգուած փառամով և ննգաւոր դրանիկէ մը »: